

Pika vokaali järgse konsonandi hääldus *i*-tüvelistes sõnades eesti murretes

Enel Põld

29.09.2017

Uurimistöö eesmärk ja uurimisküsimused

- Selgitada välja, kuidas varieerub konsonandi hääldus *i*-tüvelistes VVC-struktuuriga sõnades eesti murretes
- Millistel murdealadel esineb VVC-struktuuriga sõnades palatalisatsioon ja millistel mitte?
- Millistel murdealadel ja mis tingimustel esineb depalatalisatsiooniga seoses prevokalisatsiooni?
- Kas ja kuidas mõjutab konsonandi hääldust sellele eelnev vokaal?
- Kas ja millist varieerumist esineb murdealade sees?

Probleem

Kuigi varasemad uurimused on näidanud, et palatalisatsiooni esinemine *i*-tüvelistes VVC-sõnades on nii isikuti kui ka murdeti varieeruv, ei ole seda siiani murrete kontekstis võrdlevalt uuritud.

Töö ülesehitus

1. Palatalisatsiooni mõiste ja tüpoloogia
2. Palatalisatsioon eesti keeles ja murretes
3. Konsonandi hääldus VVC-sõnades eesti murretes

Uurimistöö materjal

- Eesti murrete morfoloogiliselt märgendatud korpus:
<http://www.murre.ut.ee/mkweb/>
- Alveolaarsed konsonandid /l, n, s, t, r/

Palatalisatsiooni mõiste ja liigid

- Täispalatalisatsioon, nt $t > [tʃ]$ (nt ingl k *don't you* [dɒntʃju])
- Sekundaarne palatalisatsioon, nt $t > [tʃ]$ (nt wajarri k *yamati* [yamatiʃi] 'inimene')
- Prepalatalisatsioon
- Postpalatalisatsioon
- Prevokalisatsioon
- Depalatalisatsioon, nt *paat > paet*

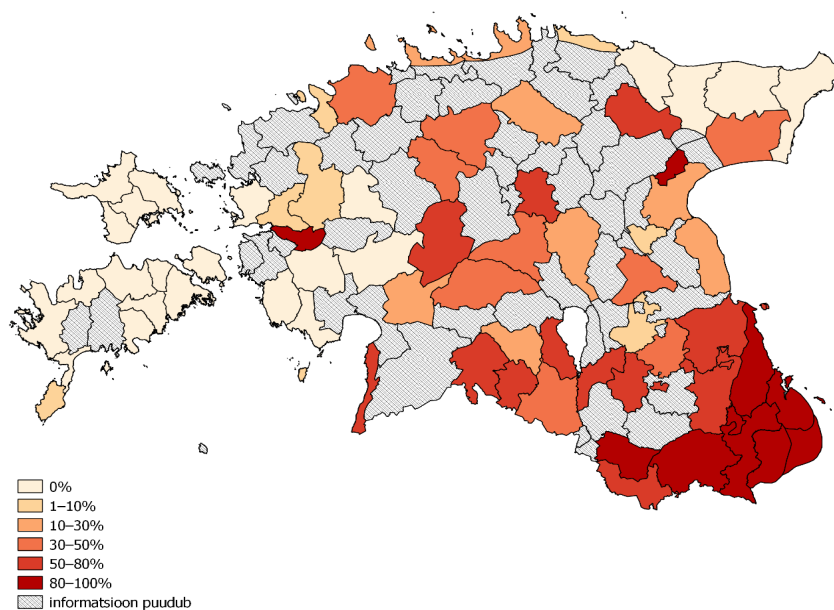
Palatalisatsioon eesti keeles ja murretes

- Palataliseeruvad alveolaarid: l, n, s, t, (r)
- Palatalisatsiooni soodustavad eesvokaalid, nt *küil'm*, *sel'ge*
- Peamiselt prepalatalisatsioon, Võru murdealal postpalatalisatsioon
- Saartel depalatalisatsioon, nt *roos* > *roes*, *paat* > *paet*

Uurimistulemused

- Palatalisatsioon puudub *i*-tüvelistes VVC-sõnades **kirderannikul** ja **saartel**
- **Lääne-** ja **rannamurdes** harv nähtus
- **Kesk-** ja **idamurdes** varieeruv
- **Lõuna**ees, eriti **Võru** ja **Setu** murdes väga sage
- **Mulgi**, **saarte** ja **läänemurdes** esineb depalatalisatsiooniga seoses prevokalisatsiooni.

Kaart. Palatalisatsiooni esinemise sagedus VVC-sõnades eesti murrete korpuses murrakuti.

Murdealad, kus palatalisatsioon VVC-sõnades puudub

- Kirdemurdes esineb palatalisatsiooni 4% näidetest: *pruut'*, *uol'* (Iisaku)
- Saarte murdes esineb palatalisatsiooni 1% näidetest: *paat'* (Jämaja, Kihnu), depalatalisatsioon sage: *paet*, *taet*, *laes*, *roes*, *koel*, *poaer*, *Joaen*

Murdealad, kus palatalisatsioon VVC-sõnades on harv

- Läänemurdes esineb palatalisatsiooni 12% näidetest: *kool'*, *Jaan'*, *kraan'*, *plaan'*, *paat'*. Palatalisatsiooni ei esine VVr-sõnades: *paar*, *moor*, *nöör*, *puur*, *kuur*.
Esineb depalatalisatsiooni: *traet*, *taet*.
- Rannamurdes esineb palatalisatsiooni 17% näidetest: *paat'*, *kaas'*, *taat'*, *traal'*, *laas'*.

Murded, kus palatalisatsioon VVC-sõnades on varieeruv

- Keskmurdes esineb palatalisatsiooni 30% näidetest: *pruut'*, *paar'*, *kuol'*, *saan'*, *puur'*, *vaat'*, *koot'*, *peet'*, *taat'*, *laas'*, *loos'* ('kolhoos'); kõige vähem VVr-sõnades; palatalisatsioon puudub iiC-sõnades: *riis*, *niit*, *pliit*, *piir*
- Idamurdes esineb palatalisatsiooni 26% näidetest: *Jaan'*, *plaan'*, *liin'*, *kuul'*, *puur'*, *puar'*, *kuut'*, *nöör'*, *kool'*

Murded, kus palatalisatsioon VVC-sõnades on sage

- Tartu murdes esineb palatalisatsiooni 41% näidetest: *vaat'*, *juut'*, *pruut'*
- Mulgi murdes esineb palatalisatsiooni 57% näidetest: *kuul'*, *tuul'* ('tool'), *kuul'* ('kool'), *plaan'*, *Jaan'*, *nüür'* ('nöör'). Esineb depalatalisatsiooni: *paaer* ~ *paer*, *sõõer* ~ *sõer*
- Võru murdes esineb palatalisatsiooni 85% näidetest: *tuul'*, *nüür'*, *süüt'*, *piit'*, *ruus'*
- Setu murdes esineb palatalisatsiooni 95% näidetest: *paar'*, *tuul'*, *niit'*, *kriit'* *pliit'*

Uurimistulemused

- Konsonantidest palataliseeruvad kõige sagedamini /t/ ja /n/.
- Kõige rohkem varieerumist esineb /r/-i häälduses.
- Kõige sagedamini palataliseerub konsonant pika *a* või *o* järel. Sageli esineb palatalisatsiooni pika *u* järel, mis on tekkinud pika *o* kõrgenedes (idamurdes, Mulgi, Tartu murdes), kuid ka pika *ü* järel, mis on tekkinud pika *ö* kõrgenedes.
- Võru ja Setu murdes on palatalisatsioon sage nii ees- kui ka tagavokaalide järel.